

Особенности жизнестойкости людей с ограниченными возможностями

Chykhantsova O.A. Peculiarities of hardiness of people with disabilities / O.A. Chykhantsova // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 32. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 523–533.

О.А. Чиханцова. Особенности жизнестойкости людей с ограниченными возможностями. У статті розкрито вплив життєстійкості людей з обмеженими можливостями на професійну реабілітацію та вплив мотивів на вибір професії, а також проаналізовано зміни в житті людей після професійної реабілітації. Представлено результати дослідження, що розкривають мотиви участі інвалідів у професійній реабілітації. Зазначено, що професійна реабілітація людей з обмеженими можливостями є багатопрофільною і полягає у наступному: професійній реабілітації, професійній підготовці та перепідготовці, системі організації праці інвалідів, адаптації до нового життя, умінні володіти собою.

Визначено життєві цілі людей з інвалідністю після професійної реабілітації. Зроблено висновок, що люди з інвалідністю, які пройшли комплексне профорієнтаційне обстеження і отримали об'єктивні профзаключення-рекомендації з професійного навчання, набагато успішніше освоюють професію, легше адаптуються до процесу навчання і життєвих стресових ситуацій, а також виростають у кваліфікованих фахівців, здатних конкурувати на сучасному ринку праці.

Проаналізовано, що життєдіяльність багатоаспектна і включає необмежено широке коло функцій. Тому, як було відзначено, більше уваги слід було б приділяти розвитку таких навичок: самоволодіння, орієнтації, спілкування, контролю за своєю поведінкою, пересування, здатності до навчання і трудової діяльності, що впливає на життєстійкість особистості.

Досліджено, що життєстійкість виявляється ключовою особистісною перемінною, яка опосередковує вплив стресогенних факторів на соматичне і душевне здоров'я, а також на успішність діяльності.

Ключові слова: життєстійкість, професійна реабілітація, адаптація, професійне навчання, реабілітація людей з обмеженими можливостями.

Е.А. Чиханцова. Особенности жизнестойкости людей с ограниченными возможностями. В статье раскрыто влияние жизнестойкости лю-

© О.А. Чиханцова

дей с ограниченными возможностями на профессиональную реабилитацию и влияние мотивов на выбор профессии, а также проанализированы изменения в жизни людей после профессиональной реабилитации. Представлены результаты исследования, раскрывающего мотивы участия инвалидов в профессиональной реабилитации. Отмечено, что профессиональная реабилитация людей с ограниченными возможностями является многопрофильной и заключается в следующем: профессиональной реабилитации, профессиональной подготовке и переподготовке, системе организации труда инвалидов, адаптации к новой жизни, умении владеть собой.

Были обозначены жизненные цели людей с инвалидностью после профессиональной реабилитации. Сделан вывод, что люди с инвалидностью, прошедшие комплексное профориентационное обследование и получившие объективные профзаключения-рекомендации по профессиональному обучению, гораздо успешнее осваивают профессию, легче адаптируются к процессу обучения и жизненным стрессовым ситуациям, а также вырастают в квалифицированных специалистов, способных конкурировать на современном рынке труда.

Проанализировано, что жизнедеятельность многоаспектна и включает неограниченно широкий круг функций. Поэтому, как было отмечено, больше внимания следовало бы уделять развитию навыков: самобладания, передвижения, ориентации, общения, контроля за своим поведением, способности к обучению и трудовой деятельности, что влияет на жизнестойкость личности.

Доказано, что жизнестойкость оказывается ключевой личностной переменной, которая опосредует влияние стрессогенных факторов на соматическое и душевное здоровье, а также на успешность деятельности.

Ключевые слова: жизнестойкость, профессиональная реабилитация, адаптация, профессиональное обучение, реабилитация людей с ограниченными возможностями.

Постановка проблеми. Життестійкість розглядається як адаптаційний механізм особистості, що дає можливість моделювати життєві цілі людей з особливими потребами після професійної реабілітації, бачити майбутні перспективи у сьогоденні. Життєві домагання, вимоги, очікування, бажання та надії щодо свого життя та майбутнього на шляху самореалізації та самоздійснення особистості вимагають від людини з інвалідністю використання усіх ресурсів та адаптаційних механізмів. Тому, життестійкість може бути чинником оптимальної самореалізації та психологічної якості життя людей з інвалідністю та займає особливе місце під час професійної реабілітації. Ціль професійної реабілітації полягає не тільки в допомозі й сприянні людям з обмеженими можливостями в отриманні професій, наданні допомоги на робочому місці, а й у протиставленні оптимальної

активності особистості та чутливості до внутрішнього і зовнішнього опору.

На нашу думку, професійна реабілітація людей з інвалідністю є одним із найважливіших елементів їх адаптації, успішне проведення якої дозволяє підвищити рівень життєстійкості людей з інвалідністю, полегшити інтеграцію людей з особливими потребами у суспільство, досягти економічної незалежності.

Професійна реабілітація сама по собі вимагає комплексного підходу, оскільки, з одного боку, включає в себе наступні елементи: визначення професійних потенційних можливостей людей з інвалідністю, проведення їх професійної реабілітації, здійснення професійної підготовки або перепідготовки, професійної адаптації та раціонального працевлаштування, а з другого боку, включає життєстійкість, яка може бути системою транзакцій між особистістю та середовищем і проявляється в усвідомленні особистого досвіду, особистої відповідальності та задоволеністю життям.

Завданням нашої роботи є вивчення поглядів науковців щодо поняття життєстійкості та аналіз ролі життєстійкості в професійній реабілітації та адаптації.

На професійному рівні професійна реабілітація та адаптація людей з обмеженими можливостями проявляється через відчуття задоволеності умовами праці та собою на роботі. Соціально-психологічний рівень професійної адаптації характеризується ставленням до об'єднання у великі групи, ставленням до малої групи, якістю відносин між працівниками організації, ставленням до керівника. Слід підкреслити, що професійна реабілітація людей з інвалідністю є багатопрофільною і полягає у професійній підготовці, системі організації праці, адаптації до нового життя та вмінні володіти собою.

Аналіз наукових праць. Проблемою дослідження реабілітації та адаптації людей з обмеженими можливостями у нових соціально-економічних умовах та аналізом різних підходів до визначення життєстійкості особистості займались такі вчені: Л. Васильєва, К. Зборовський, О. Купреєва, Л. Сердюк, Є. Старобина, І. Varanauskienė, A. Valaikienė. Серед публікацій, які розглядають роботу як особливий вид професійної реабілітації по відношенню до людей з інвалідністю, є роботи наступних вчених: Т. Большова, Л. Гуслякова, Є. Смирнова. Результати численних досліджень, спрямованих на пошук психологічних факторів успішного протистояння стресу в умовах професійного виду діяльності свідчать про існування такої особистісної особливості як життєстійкість (Д. Леонтьєв, D. Khoshaba, S. Maddi).

Життестійкість вважається основним функціональним компонентом життєздатності, що зберігає стабільність системи особистості, системоутворюючим фактором, що задає параметри основних компонентів життєздатності. За С. Мадді поняття життестійкості – це диспозиція, що включає в себе три порівняно автономних компоненти: залученість, контроль, прийняття ризику [13]. Дане поняття відображає, з точки зору С. Мадді і Д. Кошаба, психологічну живучість і розширену ефективність людини, а також є показником психічного здоров'я людини, що є важливим для професійної реабілітації людей з інвалідністю [14].

Варто зауважити, що вчені відносять до показників життестійкості особистості ряд чинників професійної адаптації, а саме: вміння володіти собою, стресостійкість, самооцінку, здатність до саморегуляції й саморефлексії, рівень адаптаційного потенціалу, мобілізаційний потенціал, поведінкову регуляцію, ціннісні орієнтації, здатність до ризику та ін. Тому на рівні теоретичного осмислення проблеми професійної реабілітації та адаптації доречно припустити, що існує достеменний зв'язок між даним феноменом та життестійкістю [7; 13; 11].

Ми вважаємо, що інвалідність – це процес обмеження можливостей, процес, де порушуються рухи тіла, функції організму або умови навколишнього середовища знижують активність людей і ускладнюють їх соціальну діяльність, що в свою чергу, впливає на психічне здоров'я людей.

Слід підкреслити, що молодь з інвалідністю, пройшовши комплексне профорієнтаційне обстеження і отримавши об'єктивні профзаключення і рекомендації з професійного навчання, успішніше оволодівають професією, легше адаптуються до навчального процесу і життєвих стресових ситуацій, а також стають кваліфікованими спеціалістами, які здатні конкурувати на сучасному ринку праці [7; 16].

А. Фомінова зазначає, що життестійкість особистості проявляється на трьох рівнях: особистісно-смысловому, соціально-психологічному та психофізіологічному. Результатом прояву життестійкості на особистісно-смысловому рівні є позитивне світовідчуття, осмисленість життя, підвищення його якості. На соціально-психологічному рівні проявляється ефективна саморегуляція та самореалізація через адаптацію до соціуму. На психофізіологічному рівні життестійкість проявляється через оптимальні реакції на стрес, здатність і готовність витримувати стресову ситуацію не знижуючи успішності діяльності [11].

В останні роки проблема реабілітації інвалідів, її основних аспектів та адаптації в соціумі широко вивчається вченими [2; 7; 8; 9; 10].

У професійній реабілітації залученість, як диспозиція життєстійкості, виражається насамперед в наступному: наскільки осмислено працівники з інвалідністю розуміють місію та завдання організації, в якій працюють; яким смислом вони наповнюють свою роль в цій організації та який вклад вони вносять в неї; наскільки вони переймаються професійними проблемами, їх вирішенням.

Об'єкт дослідження – прояв життєстійкості під час професійної реабілітації людей з інвалідністю.

Метою дослідження є вплив життєстійкості на мотивацію професійної реабілітації людей з інвалідністю.

Завдання дослідження:

- вивчення особливостей життєстійкості людей з обмеженими можливостями під час проходження професійної реабілітації;
- вивчення особистісної оцінки ефективності професійної реабілітації її учасниками;
- виявлення результативності професійної реабілітації для людей з обмеженими можливостями.

Методи та організація дослідження. Наше дослідження спрямовано на виявлення ефективності професійної реабілітації, а також психологічних складових цього процесу: вплив життєстійкості, цілей, мотивів на професійну реабілітацію людей з інвалідністю.

Дослідження проводилося на основі напівструктурованого інтерв'ю, що складається з п'яти блоків, які включали в себе питання: 1) життя індивіда до професійної реабілітації; 2) мотиви участі в професійній реабілітації; 3) мотиви вибору професії; 4) особистісна оцінка учасника професійної реабілітації; 5) зміни в житті учасників після професійної реабілітації [15] і анкетування.

Нами було опитано 150 осіб, що проходили реабілітацію у Всеукраїнському центрі професійної реабілітації інвалідів в с. Лютіж (Україна), через рік після її проходження.

Результати дослідження. Усі респонденти нашого анкетування отримали інвалідність в процесі фізичної травми, будучи дорослими людьми. Значна частина опитаних (66,6%) мали досвід попередньої роботи. Досліджувані мали певну зайнятість, наприклад, машиніст поїзда, швачка, педагог, електрик, водій, будівельник, домогосподарка. Третина з них була офіційно працевлаштована.

Незважаючи на те, що більшість з опитуваних не була офіційно працевлаштована до проблем, які виникли зі здоров'ям, вони оцінювали якість свого життя як психологічно благополучне; також вони не відчували потреби проходити професійну реабілітацію, пояснюючи це хорошим станом здоров'я, можливістю вести повноцінний спосіб життя, мали задовільну зайнятість.

Тільки у незначній частині (13%) з опитаних був великий стаж роботи: деякі з них (17%) мають стаж роботи більше 18 років. Відповіді респондентів свідчать про те, що основним мотивом професійної реабілітації для 93,3% було підтвердження групи інвалідності. Іншими причинами також було: придбання нової професії, знань, умінь.

Прикладний аспект життєстійкості обумовлений тією роллю, яку ця особистісна перемінна відіграє в успішному протистоянні особистості стресовим ситуаціям, перш за все, у професійній діяльності. За даними досліджень, життєстійкість виявляється ключовою особистісною перемінною, яка опосередковує вплив стресогенних факторів (у тому числі хронічних) на соматичне і душевне здоров'я, а також на успішність діяльності. І, як показують результати нашого дослідження, майже кожен другий респондент проходив професійну реабілітацію за рекомендацією комісії МСЕ, а не за внутрішніми мотивами. Тільки кожен третій побажав придбати нову професію і освіту в зв'язку з інвалідністю та необхідністю полегшити свою інтеграцію в суспільство.

Але, на жаль, в процесі опитування після проходження професійної реабілітації не було виявлено формування нових смислів, цілей і особистісних якостей для подальшого працевлаштування та професійної самореалізації. Також практично не змінилася внутрішня мотивація опитаних і думка про професійну реабілітацію.

Якісний аналіз відповідей свідчить про те, що після професійної реабілітації не відбулося істотних змін у житті учасників. Це проявляється в оцінюванні якості свого життя самими респондентами, що характеризується як «нижче середнього». Так, 73,3% опитаних не працюють в даний момент, деякі навіть не намагалися знайти роботу, пояснюючи це поганим станом здоров'я, належними умовами роботи, низькою заробітною платою і т.д.

Слід зазначити, що більшість респондентів не мали внутрішньої мотивації до проходження професійної реабілітації та подальшого працевлаштування. Всі вони керувалися лише необхідністю підтвердити групу інвалідності. Тому, більше уваги слід було б приділяти розвитку навичок: самовладання, пересу-

вання, орієнтації, спілкування, контролю за своєю поведінкою, здатності до навчання і трудової діяльності, що впливає на життєстійкість особистості.

Отже, формування життєвих домагань як механізму самодійснення особистості неможливе без усвідомлення та оцінювання власних ресурсів, ресурсів середовища та ймовірності взаємодії між цими двома ресурсами.

Ми припускаємо, що саме здібність особистості будувати життєздатну, продуктивну, оптимальну систему транзакцій між власними ресурсами та ресурсами середовища і визначає специфіку життєстійкості особистості [3].

Висновки. Проаналізувавши дані нашого дослідження, яке проводилося на основі методів описової статистики і контент-аналізу отриманих відповідей, можна зробити висновок, що при відборі людей з інвалідністю для професійної реабілітації слід враховувати здатності людини і можливості їх реалізації.

Результати нашого дослідження показали, що тільки 40 людей (26,7%) продовжили свою професійну діяльність у рамках придбаної кваліфікації. Решта учасників професійної реабілітації набували ті професії, які їм пропонували, тобто, де були вільні місця в групах. Основною причиною проходження професійної реабілітації людей з інвалідністю було підтвердження інвалідності для МСЕ. Якби не наполегливі рекомендації МСЕ, то 93,3% не брали б участі в програмі реабілітації взагалі.

Результати дослідження показали, що мотиви вибору професії не відповідали інтересам і життєвим позиціям людей, які проходили професійну реабілітацію. Тому в учасників не було кризи після її проходження, не було бар'єрів і не було відповідних домагань.

Ми вважаємо, що професійна реабілітація повинна полягати не стільки в придбанні професії, скільки в психологічній корекції життєвих уявлень про своє майбутнє і системи особистісних особливостей, життєвих смислів, самовідношень, впевненості в собі, ставлення до себе та інших, ціннісних орієнтацій.

Список використаних джерел

1. Большова Т. Е. Социальное здоровье населения как цель функционирования социальной работы [Текст]: дис... кандидата соц. наук : спец. 22.00.04 / Татьяна Евгеньевна Большова. – Саратов, 1997. – 207 с.
2. Васильева Л. П. Профессиональная реабилитация: профориентация и отбор на профессиональное обучение лиц с

- ограниченными возможностями / Л. П. Васильева, К. Э. Зборовский. – Минск : Гиуст БГУ, 2012. – 124 с.
3. Психологические теории и концепции личности / Под ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – Київ : Рута, 2001. – 320 с.
 4. Гусякова Л. Г. Основы теории социальной работы: учеб. пособие / Л. Г. Гусякова, Е. И. Холостова. – Москва : Институт социальной работы, 1994. – 187 с.
 5. Иванов Г. Г. Современные концепции профессиональной реабилитации инвалидов / Г. Г. Иванов // Вестник Нижневартовского государственного университета. – №2, 2012. – С. 156.
 6. Леонтьев Д. А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа самодетерминации / Д. А. Леонтьев // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М. В. Ломоносова. – Вып. 1. Москва: Смысл, 2002. – С. 56–65.
 7. Сердюк Л. З. Комплексна програма розвитку мотивації учіння та професійного становлення майбутнього фахівця у ВНЗ / Л. З. Сердюк, О. І. Купреєва // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами, 2013. – № 10. – С. 205–223.
 8. Смирнова Е. Р. Стратификационный анализ инвалидности // Преодолевая барьеры инвалидности / Е. Р. Смирнова. – Москва : Ин-т социальной работы, 1997. – С. 49–52.
 9. Старобина Е. М. Профессиональная ориентация лиц с учетом ограниченных возможностей здоровья: Монография / Е. М. Старобина, Е. О. Гордиевская, И. Е. Кузьмина. – СПб. : Форум, НИЦ ИНФРА-М, 2015. – 352 с.
 10. Смычѳ В. Б. Медико-социальная экспертиза и реабилитация / В. Б. Смычѳ, Г. Я. Хулуп, В. К. Милькаманович. – Мн. : Юнипак, 2005. – 420 с.
 11. Фоминова А. Н. Жизнестойкость личности / А. Н. Фоминова. – Москва : МПГУ, Прометей, 2012. – 121 с.
 12. Baranauskienė I. Modelling of Prevocational Education of Students with Special Educational Needs: Situation and Opportunities / I. Baranauskienė, A. Valaikienė // Society, Integration, Education: Proceedings of the International Scientific Conference. – Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2013. – P. 150–163.
 13. Maddi S. The personality construct of hardiness Journal of Research in Personality / S. Maddi, R. Harvey, D. Khoshaba, J. Lu, M. Persico. – №36, 2002. – P. 72–85.

14. Maddi S. Journal of Personality Assessment / S. Maddi, D. Khoshaba. – Vol. 63. – № 2, 1994. – P. 265–274.
15. Mylytė J. Edukacinio modelio konstravimas kaip neigaliųjų profesinės reabilitacijos proceso sėkmės prielaida / J. Mylytė, I. Baranauskienė. Magistro darbas. – Šiauliai : Šiaulių universitetas, 2015. – 117 p.
16. Zbarouski K. Icts in education for people with disabilities: Review of innovative practice / K. Zbarouski European Agency for Development in Special Needs Education, UNESCO. – 2011. – 245 p.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bol'shova T. E. Social'noe zdorov'e naseleniya kak cel' funkcionirovaniya social'noj raboty [Tekst]: dis... kandidata soc. nauk : spec. 22.00.04 / Tat'yana Evgen'evna Bol'shova. – Saratov, 1997. – 207 s.
2. Vasil'eva L. P. Professional'naya reabilitaciya: proforientaciyai otbor na professional'noe obuchenie lic s ogranichennymi vozmozhnostyami / L. P. Vasil'eva, K. EH. Zborovskij. – Minsk : Giust BGu, 2012. – 124 s.
3. Psihologicheskie teorii i koncepcii lichnosti / Pod red. P. P. Gornostaya, T. M. Titarenko. – Kiïv : Ruta, 2001. – 320 s.
4. Guslyakova L. G. Osnovy teorii social'noj raboty: ucheb. posobie / L. G. Guslyakova, E. I. Holostova. – Moskva : Institut social'noj raboty, 1994. – 187 s.
5. Ivanov G.G. Sovremennye koncepcii professional'noj reabilitacii invalidov / G.G. Ivanov// Vestnik Nizhnevartovskogo gosudarstvennogo universiteta. – №2, 2012. – S. 156.
6. Leont'ev D. A. Lichnostnoe v lichnosti: lichnostnyj potencial kak osnova samodeterminacii/ D. A. Leont'ev // Uchenye zapiski kafedry obshchej psihologii MGU im. M. V. Lomonosova. – Vyp. 1. Moskva : Smysl, 2002. – S. 56–65.
7. Serdyuk L. Z. Kompleksna programa rozvy'tku moty'vaciyi uchinnyya ta profesijnogo stanovlennya majbutn'ogo faxivcya u VNZ / L. Z. Serdyuk, O I. Kupryeyeva // Aktual'ni problemy' navchannya ta vy'xovannya lyudej z osobyly'vy'my' potrebamy', 2013. – № 10. – S. 205–223.
8. Smirnova E. R. Stratifikacionnyj analiz invalidnosti // Preodolevaya bar'ery invalidnosti. E. R. Smirnova. – Moskva : In-t social'noj raboty, 1997. – S. 49–52.
9. Starobina E. M. Professional'naya orientaciya lic s uchetom ogranichennyh vozmozhnostej zdorov'ya: Monografiya /

- E. M. Starobina, E. O. Gordievskaya, I. E. Kuz'mina. – SPb. : Forum, NIC INFRA-M, 2015. – 352 s.
10. Smychyok V. B. Mediko-social'naya ehkspertiza i reabilitaciya / V. B. Smychyok, G. YA. Hulup, V. K. Mil'kamanovich. – Mn. : YUnipak, 2005. – 420 s.
 11. Fominova A. N. Zhiznestojkost' lichnosti / A. N. Fominova. – Moskva : MPGU, Prometej, 2012. – 121 s.
 12. Baranauskienė I. Modelling of Prevocational Education of Students with Special Educational Needs: Situation and Opportunities / I. Baranauskienė, A. Valaikienė // Society, Integration, Education: Proceedings of the International Scientific Conference. – Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2013. – P. 150–163.
 13. Maddi S. The personality construct of hardiness Journal of Research in Personality / S. Maddi, R. Harvey, D. Khoshaba, J. Lu, M. Persico. – №36, 2002. – P. 72–85.
 14. Maddi S. Journal of Personality Assessment / S. Maddi, D. Khoshaba. – Vol. 63. – № 2, 1994. – P. 265–274.
 15. Mylytė J. Edukacinio modelio konstravimas kaip neigaliųjų profesinės reabilitacijos proceso sėkmės prielaida / J. Mylytė, I. Baranauskienė. Magistro darbas. – Šiauliai : Šiaulių universitetas, 2015. – 117 p.
 16. Zbarouski K. Icts in education for people with disabilities: Review of innovative practice / K. Zbarouski European Agency for Development in Special Needs Education, UNESCO. – 2011. – 245 p.

O.A. Chykhantsova. Peculiarities of hardiness of people with disabilities. The article deals with influence of hardiness of people with disabilities to vocational rehabilitation and motives influence on career choices and changes in people's lives after vocational rehabilitation are analyzed. Presented results of research reveal the motives of participation in vocational rehabilitation of the disabled people. The vocational rehabilitation for people with disabilities is multifield and it consists in: vocational rehabilitation, vocational training and retraining, the organization of work of disabled people, adapting to a new life, the ability to master oneself. Life goals of people with disabilities after vocational rehabilitation are determined.

It is concluded that people with disabilities who received comprehensive vocational guidance examination and received objective conclusions and recommendations for vocational training they much more successful master profession, easier adapt to the learning process and life stress, and become qualified specialists, able to compete in the modern market of work.

The life is analyzed in many aspects and it includes unlimited wide range of functions. Therefore, as we noted, more attention should be given to the development of skills: possession of an orientation, communication, control over behavior, movement, learning ability and work, affecting the viability of the personality.

It's revealed that the hardiness is manifested by the main personal variable that mediates the influence of stressful factors to physical and mental health as well as the success of activities.

Key words: hardiness, vocational rehabilitation, adaptation, training, rehabilitation of people with disabilities.

Received January 09, 2016

Revised January 28, 2016

Accepted February 26, 2016

УДК 159.98

М.М. Чичуга
mchych@ukr.net

ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕСТРУКТИВНИХ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ МОЛОДИХ НАЧАЛЬНИКІВ ВІДДІЛЕНЬ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Chychuha M.M. Training as a means of preventing destructive mental states of chiefs of departments of social-psychological service at the penal institutions / M.M. Chychuha // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 32. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 533–546.

М.М. Чичуга. Тренінг як засіб профілактики деструктивних психічних станів начальників відділень соціально-психологічної служби установ виконання покарань. У статті проаналізовано ефективність результату впровадження авторської тренінгової програми, спрямованої на профілактику деструктивних психічних станів молодих начальників відділень соціально-психологічної служби установ виконання покарань.